

लोक सेवा आयोग

नेपाल लेखापरीक्षण सेवा, राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणी,
उपसचिव वा सो सरह (अप्राविधिक) पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षा

मिति: २०८३/२/५

समय: ३ घण्टा

पूर्णाङ्क: १००

पत्र: द्वितीय

विषय: सेवा सम्बन्धी

तलका प्रत्येक प्रश्नको उत्तर बेग्लाबेग्लै उत्तरपुस्तिकामा लेख्नुपर्नेछ।

१. संगठनमा देखापर्ने सम्भावित जोखिमहरूको न्यूनिकरण र साधन स्रोतहरूको चुहावट नियन्त्रण गरी कार्य संचालनमा प्रभावकारिता ल्याइ संगठनको उद्देश्य प्राप्त गर्ने, प्रतिवेदन प्रणालीलाई सहयोग गर्ने, प्रचलित कानूनहरूको परिपालनामा सहयोग गर्ने उद्देश्यले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने गरिन्छ। आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको यही महत्त्वलाई दृष्टिगत गरी आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम ८१ मा मन्त्रालय र केन्द्रीय कार्यालयहरूले आफू र मातहतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

उक्त कानूनी व्यवस्था र सैद्धान्तिक पक्षहरू कार्यान्वयन गर्ने क्रममा नेपाल सरकारका केन्द्रीय निकायहरूमा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र उद्देश्य प्राप्त आदिका आधारमा देखिएका कमिकमजोरीहरू औल्याउँनुहोस्। साथै COSO आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका विषयवस्तुहरू समेत समावेश गरी कार्यान्वयन अवस्थाको अनुगमन सहित सुधारको मार्गचित्र प्रस्तुत गर्नुहोस्।

७+४+४=१५

२. नेपालको संविधानले महालेखापरीक्षकको कार्यालयलाई सबै सङ्घीय कार्यालयका अतिरिक्त प्रदेश मन्त्रालय, कार्यालय तथा सबै स्थानीय तहहरूको लेखापरीक्षण गर्ने अख्तियारी प्रदान गरेको छ। कार्यालयले लेखापरीक्षणका सबै चरणहरू (योजना, कार्यान्वयन, प्रतिवेदन र सम्परीक्षण) नेपाल लेखापरीक्षण व्यवस्थापन प्रणाली (NAMS) मार्फत गर्दै आएको छ। लेखापरीक्षणलाई तटस्थ एवम् वस्तुनिष्ठ बनाई प्रतिवेदनमा एकरूपता कायम गर्न अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डका आधारमा विभिन्न मार्गदर्शनहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि विभिन्न प्रकारका स्वदेशी एवम् वैदेशिक तालिम प्रदान गर्ने समेत गरिएको छ। कार्यालयभित्रसमेत विभिन्न शाखा महाशाखाहरूमा रहेर कामको अनुभव लिने उद्देश्यले आन्तरिक कार्य बाँडफाँड गर्ने गरिएको पनि छ। त्यसैगरी लेखापरीक्षण प्रतिवेदन जारी हुनुपूर्व दुई चरणको सुपरिवेक्षण गर्ने र छनौटको आधारमा केही फाइलहरूको गुणस्तर आश्वस्तता पुनरावलोकन समेत गर्ने गरिएको छ। यति हुँदाहुँदै पनि लेखापरीक्षण गरिएका निकायहरूका पदाधिकारीहरू, जनप्रतिनिधिहरू लगायत सबै सरोकारवालाहरूले लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा एकरूपता नभएको, एकै प्रकृतिको कारोवारमासमेत कही बेरजु लेख्ने कही नलेख्ने गरेको, सोही कार्यालयमा एक वर्ष बेरजु देखाउने त्यस्तै व्यहोरा अर्को वर्ष नदेखाउने गरेको, कार्यालयहरूबाट प्रणाली मार्फत अनुरोध गरिएका सम्परीक्षणहरू समयमै टुंगो नलगाएको, प्रतिक्रियाहरूको समयमै फछ्यौट नगरेको जस्ता गुनासाहरू सरोकारवालाहरूका रहेका छन्। यस्ता गुनासाका पछाडि के-कस्ता कमिकमजोरीहरू रहेका छन्? आफ्नो धारणा राख्दै बेरजुमा एकरूपता ल्याउन र कार्यालयको कामकारवाही प्रति सरोकारवाला सबैको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्न अवलम्बन गर्नुपर्ने उपायहरू उल्लेख गर्नुहोस्।

२०

३. नेपालको संविधानको धारा २४१(१) मा राष्ट्रपति, उप-राष्ट्रपति कार्यालय, सर्वोच्च अदालत, सङ्घीय संसद, प्रदेश सभा, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, संवैधानिक निकाय, अदालत लगायतको लेखा कानून बमोजिम नियमितता, मितव्ययिता कार्यक्षमता प्रभावकारिता र औचित्य समेत विचार गरी महालेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण हुने व्यवस्था छ। यसरी गरिएको लेखापरीक्षण अंक प्रत्येक वर्ष बढ्दै गईरहेको पाइन्छ। महालेखापरीक्षकको पछिल्लो वार्षिक प्रतिवेदन, २०८२ अनुसार सङ्घीय सरकारी कार्यालय, प्रदेश सरकारी कार्यालय, स्थानीय तह, समिति र अन्य संस्थातर्फ अद्यावधिक बेरजु रु.७ खर्ब ३३ अर्ब १९ करोड ९ लाख पुगेको छ। महालेखापरीक्षकको कार्यालयले अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अवलम्बन गर्दै स्वतन्त्र किसिमले लेखापरीक्षण गर्ने गर्दछ। यसरी गरिएको लेखापरीक्षणबाट देखिएका कैफियत प्रतिवेदन उपर वर्षेनी संसदको सार्वजनिक लेखा समितिमा छलफल गर्ने र निर्णय गरी सो समितिले आवश्यक निर्देशन समेत दिने गर्दछ। त्यसैगरी आवश्यक देखेमा लेखापरीक्षण संस्थालाई समेत सुझाव दिने गर्दछ।

यी सबै व्यवस्थाको बाबजुद पनि प्रत्येक वर्ष बेरजु अंक बढ्दै जानु, सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशन परिपालनामा कमी हुनु, बेरजु अंक मात्र ठूलो हुनु गुणस्तरिय नहुनु, बेरजु फछ्यौटमा सम्बन्धित निकायहरू उदासिन रहनु जस्ता कमिकमजोरीहरू देखिनुका कारण पहिचान गरी भविष्यमा के-कस्तो सुधारको दुरदृष्टि राख्न आवश्यकता देखिन्छ ? समालोचनात्मक प्रस्तुती दिनुहोस्।

१०+१०=२०

४. नेपाल सरकारले डिजिटल गभर्नेन्स नीतिअनुसार अधिकांश सरकारी सेवा र प्रणालीहरू डिजिटाइज्ड गरिसकेको छ । कम्प्युटराइज्ड सरकारी लेखाप्रणाली (CGAS), स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (SUTRA), राजश्व व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (RMIS), एकल कोष खाता (TSA), एकिकृत कर प्रणाली (ITS), आसीकुडा, मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणाली (LMBIS), विद्युतीय सरकारी खरिद (e-GP) प्रणाली, मुद्दा व्यवस्थापन प्रणाली, भूमि व्यवस्थापन अभिलेख, सवारी दर्ता लगायतका सूचना प्रणालीहरू वित्तीय व्यवस्थापनको क्षेत्रमा कार्यान्वयन गरिएको छ ।

विश्वव्यापी रूपमा सूचना प्रविधिको विकाससँगै लेखापरीक्षणमा यसको प्रयोग व्यापक रूपमा बढ्दै गएको छ । धेरै देशका सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूले सूचना प्रणालीमा पहुँच स्थापना गरी तथ्याङ्क संकलन, विश्लेषण, नियन्त्रणको परीक्षण र प्रमाणको मूल्याङ्कनमा प्राथमिकताका साथ उपयोग गर्दै आएका छन् । कतिपय मुलुकले सूचना प्रविधि प्रणालीमा संग्रहित लेखा तथ्याङ्क, प्रमाण कागजातको आधारमा दुर लेखापरीक्षण (Remote Auditing) गरी केही सिमित स्थानमा मात्र स्थलगत रूपमा उपस्थिति भई परीक्षण गर्ने नीति अवलम्बन गरी सकेका छन् । कतिपय सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूले त कृत्रिम बौद्धिकता (Artificial Intelligence) लाई समेत प्रयोगमा ल्याएर लेखापरीक्षणको दक्षता एवम् गुणस्तर अभिवृद्धि गरिसकेको अवस्था पनि छ । इन्टोसाईको 2025 अक्टुबरमा ईजिप्टमा सम्पन्न भएको 25औं महासभाले समेत ईन्टोसाईका सदस्यहरूले लेखापरीक्षण दक्षता र शुद्धता बढाउन, लेखापरीक्षण निष्कर्षहरूको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न र विचलन एवम् विसंगतिहरू पत्ता लगाउनको लागि कृत्रिम बौद्धिकता (Artificial Intelligence) को प्रयोगलाई एक महत्वपूर्ण उपकरणको रूपमा मान्यता दिएको छ । यसबाट कृत्रिम बौद्धिकता, मेशिन लर्निङ र स्वचालित प्रक्रियामार्फत न्यून जनशक्तिबाट ठूलो परिमाणको डाटामा अनियमितता पत्ता लगाउने अवधारणा थप बलियो भएको छ । तर नेपालमा भने केही वर्षअघि देखि नेपाल लेखापरीक्षण व्यवस्थापन प्रणालीमार्फत लेखापरीक्षणलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाउने प्रयास गरिएको छ । महालेखापरीक्षकको कार्यालयको रणनीतिक योजना 2082/83 - 2086/87 मा कृत्रिम बौद्धिकताको प्रयोगलाई बढावा दिने उल्लेख गरिएको छ ।

यस सन्दर्भमा महालेखापरीक्षकको कार्यालयले कृत्रिम बौद्धिकताको प्रयोग गर्न सक्ने लेखापरीक्षणका क्षेत्रहरू र सो को प्रयोग गर्ने विधिहरू बारेमा लेख्नुहोस् । कृत्रिम बौद्धिकताको प्रयोगको क्रममा सामना गर्नुपर्ने चुनौतीहरूको पहिचान गर्दै महालेखापरीक्षकको कार्यालयले कृत्रिम बौद्धिकताको प्रयोगबाट लेखापरीक्षण दक्षता र शुद्धता बढाउन, लेखापरीक्षण निष्कर्षहरूको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न र विचलन एवम् विसंगतिहरू पत्ता लगाउनको लागि के-कस्ता रणनीतिहरू अवलम्बन गर्नुपर्ला ? सुझाव दिनुहोस् ।

८+५+७=२०

५. नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारी निकायहरूका साथै सरकारी स्वामित्वका संगठित संस्थाहरूको लेखापरीक्षण गरी वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्ने जिम्मेवारी महालेखापरीक्षकलाई दिएको छ । सोही अनुसार सङ्घीय सरकारको वित्तीय कारोबारको लेखापरीक्षणको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष र प्रदेश सरकारको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश हुने गरेको छ । स्थानीय तहको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन सम्बन्धित स्थानीय तहको प्रमुख वा अध्यक्षलाई पठाउने र सम्बन्धित सभामासमेत पेश हुने गर्दछ । सङ्घ र प्रदेश सरकारको प्रतिवेदन सङ्घीय संसद र प्रदेश सभाको सार्वजनिक लेखा समितिमा छलफल हुने तथा कार्यान्वयनका लागि निर्णय हुने व्यवस्था पनि रहेको छ । महालेखापरीक्षकको लेखापरीक्षण योजना तथा कार्यतालिका कार्यान्वयनको चरण देखि लेखापरीक्षण नतिजा सम्प्रेषण र लेखापरीक्षण व्यहोराहरूको कार्यान्वयनमा समेत विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग सहकार्यको आवश्यकता रहन्छ । कतिपय अवस्थामा लेखापरीक्षकले सरोकारवालाहरूसँग असल कार्यात्मक सम्बन्ध बनाएर लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने हुन्छ । लेखापरीक्षणमा प्रमुख रूपमा हेरिने विषयवस्तु छनौट गरी लेखापरीक्षण योजना बनाउने, निकायको जोखिम पहिचान र मूल्याङ्कन गरी लेखापरीक्षण विधि र पद्धतिको निर्धारण गर्ने, स्थलगत रूपमा प्रमाण कागजात संकलन र विश्लेषण गर्ने, लेखापरीक्षण प्रतिवेदनले औल्याएका विषयहरू उजागर गर्दै कार्यान्वयन गर्ने तथा वेरुजु फछ्यौट गर्ने जस्ता कार्यहरूमा सरोकारवालाहरूको साथ सहयोग, सहकार्य र कार्यात्मक सम्बन्ध महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ ।

यस सन्दर्भमा देहायका प्रश्नहरूको उत्तर लेख्नुहोस् ।

७+५+८+५=२५

(क) लेखापरीक्षणमा मुख्य सरोकारवालाहरूको पहिचान गरी भूमिका प्रष्ट्याउनुहोस् ।

(ख) महालेखापरीक्षकको कार्यालयले सरोकारवालाहरूसँगको सहकार्य र सम्बन्ध मजबुत बनाउन गरेका प्रयासहरूको बारेमा लेख्नुहोस् ।

(ग) सरोकारवालासँगको सम्बन्ध र सहकार्य अझ सुदृढ र प्रभावकारी बनाउन महालेखापरीक्षकले अवलम्बन गर्नुपर्ने उपायहरू सुझाउनुहोस् ।

(घ) सुझाइएका उपायहरू कार्यान्वयन गर्ने व्यवहारिक कार्ययोजना समेत प्रस्तुत गर्नुहोस् ।